

И. Е. ВИНУКОВ УОННА САХА СИРИГЭР НАУКА САЙДЫЫТА

● ТӨРӨӨБҮТЭ 90 СЫЛЫГАР

Илья Егорович юбилея төрөөбүт-үөскөбүт Намын сиригэр тийгэ охсол кэллэ. Кини уһун, үгүс өрүттээх үлэтигэр-хамнаһыгар тохтообокко эрэ, чоңчу биир — кини наука бардара сайдыытыгар уһулчучулаах оруодун, үтүөтүн-өгөтүн сырдата туһуом.

Кутаа курдук кумаабыларым быһыыгар аатырбыт академик, Социалистический Улэ Геройа, Государственный бириэмийэ лауреата А. П. Окладников 1976 сыл эстиниһигэ миэхэ ыппыт сургуа баар. Онон этэр: «Илья Егорович бэйэтин үрдүк поһугар олорон, билиги экспедициябыт үлэтин дэгиттер ситиһиллээхтик хааччыйбыт, «Саха сиригэр историятын» бастакы томун дьитиннээх духовнай аратынан ааттаммыт И. Е. Винокуровтун күндүтүк саныыбын. Кини туһунан ахтан аһар эрэннэриҥбит агардас ыра санаага хаалбатар ханнык этэ». (Нам историко-этнографической музейыгар аах).

Аа дойдуга Улуу сэринтин иһиннээҥи республикаҥа ытыллыбыт үгүс өрүттээх учнай чинчийилэри түмөн, РСФСР Наукаларын Академията Саха АССР оңоруулаах күүстэрин сийилии үөрэтигэ анаан-минээн конференцияны ыппыта. Бу ула-

хан суолталаах конференция 1941 сыллаахха кулун тутарга, сэрин буолуон иһиннэ барбыта, ону салайылыга Саха сиригэр Совнаркомун председателин солбуйааччы И. Е. Винокуров билиги правительствобут аатыттан тийгэ кыттыбыта. Маньаха быһаарылыах көмөнү Е. Ярославский оңорбута.

Ол Москватаагы конференцияга дойдуга бөдөҥ ученайдар үмүрү тардыллыбыттара, киһилэр ортолоругар 9 академик баара. Холдобур В. А. Обручев, И. П. Бардин уо.д.а. Конференцияга итиннэ тэҥинэн Академия 3 чилиэн-корреспондент, наука 12 доктордара кыттыбыттара. Саха сиригэр оңоруулаах күүстэрин кэлмээ сайдыытын тыһын боһуруостарыгар 21 дакылаат истилибитэ. Ордук геолого-разведочнай уонна ирбэт тоңу үөрэтинин күүһүрдэр чааһынан киһигэр уураахтар, быһаарылылар ылыллыбыттара. Ол сүгүһүннээх программа олоххо кириитин уоттаах уһун сэрин мэлэй-дээбитэ.

1941—46 сылларга Илья Егорович республика ученай советин председателэ этэ. Билиэхэ туох баар очотооруга ытыллар итиннэ сыһыаннаах үлэлэри олончу кини салайара.

1939 сыллаахха Саха АССР правительствота ССРС НА материалнай културатын историятын институттан Саха республикатын Совнаркомун иһиннээҥи Тыл уонна култура научнай-чинчийэр институту холбоһон, историко-археологической экспедицияны тэрийэргэ көрдөспүтэ. Ону ылыммытара.

Онон 1940—1946 сыллардаахха Ленскэй историко-археологической экспедиция алта сыл устатыгар Лена уонна Халыма өрүстэрин төбөлөрүттэн төрдүлэригэр дэҥир сыйыбыта. Таймыр тумус арыыны (Красноярский кыраай) чинчийбитэ. Аны бастакы палеолит — эргэ, неолит — саҥа таас, боронса, тимир, кыргыз үйэлэрин исторической пааматынныктарын аспыта. Ону таһынан Индигир өрүс уонна Таймыр нуучча Сибирдээҥи бастакы культураларын өйдөбүнүктэрин чинчийбитэ. Бу экспедиция сүһүгүн төһө да сэрин кытаанах, эрирдээх-мускуурдаах көмнэригэр үлэлээбитин иһин боһучунаах ситиһиллэммитэ.

Саха АССР историятын бастакы тома, 8 монография, сүүһүнэн ахсааннаах ыста-

тыйалар суруллубуттара. Экспедицияны кэллин НА Сибирдээҥи отделениетын Историяҥа, философияҥа, филологияҥа институту директора, академик А. П. Окладников салайбыта. Научнай үлэлэр түмүктэрэ омум сирдэригэр английскай тыһынан бачээттинэн тарҕаммытара.

Бу Ленскэй историко-археологической экспедиция үлэтин Саха сиригэр правительствотун очотооугу баһылыга, Совнарком председателэ И. Е. Винокуров быһаччы дьаһайбыта. Киниэхэ ис сүрбүттэн махтанан А. П. Окладников: «Он является духовным отцом 1 тома истории Якутии» диэн суруйбуттаах.

Саха сиригэр, билиги норуоппутугар коммунистическай партия, Советская правительство наука, үөрэх балысханньык бардара сайдытыгар аҕалыы көмөтө, үтүөтэ-өгөтө мугура суох.

Аа дойдуга Улуу сэринтин көһиннээҥи кэми илан көрүөдүг. 1947 сылга ССРС НА Саха сиригэр научнай-чинчийэр базата, оттон 1949 сылга Саха сиригэр филиала тэриллэр. 1956 сылга Саха Государственной университетта аһыллар. Билигин

Сибирдээҥи отделение Саха сиригэр филиала ССРС хотугулуу-илин балаһатыгар бөдөҥ кэлмээ научнай кини буола үүннэ. Кини иһигэр киһирээлэр: тыл, литература, история институтта (1935 с.), биологический институт (1952 с.), геология институтта (1957 с.), агрономия уонна космофизическай чинчийин институтта (1962 с.), хотугу физико-техническай проблемалар институттара (1970 с.). Киниэхэ экономика уонна суоттуур техника итиннэ прикладной математика салаалара киһирээлэр.

1957 сылга тыа хаһаайыстыбатын научнай-чинчийэр институтта аһыллыбыта, билигин институт ВАСХНИЛ Сибирдээҥи отделениетын кытта БАМ тулатынаары хаалан сытар сирдэри туһаҥа таһаарыыга, Саха сиригэр ССРС Аска-үөлгэ программатын быһаарыыга элбэх научнай уонна практической суолталаах үлэлэри ыытар. 1960 сылга ирбэт тоңу үөрэтэр уонна 1982 сылга ээлиги эмитир институттар тэриллэннэр. Бүтүн Союз, федерация үрдүнэн улахан көдүүстээх чинчийиллэринэн дьарыктаналлар. Балары таһынан кини сирдэр уонунан ахсааннаах научнай — производственной салаалара, филиаллара Са-

ха сиригэр норуотун хаһаайыстыбатын уонна културатын салгыы үүннэригэ тахсылаахтык үлэиннэллэр.

Бу алта уон сыллар истэригэр Саха сиригэр наукага нуучча, бырааттыгы норуоттар күүстээх көмөлөрүнэн балысханньык сайдыына. Билиги Якутскайбыт бүтүн Советскай Союзтан, Федерацияттан, омум сирдэрттэн тийгэ биллиллээх ученайдар түмэсэр, муһахтаан аһар, симпозиумнарын ыытар туһунгалар буолла. Ленинскэй национальнай политика өрөгөйдөөһүнүн түмүгэр олохтохтортон бөдөҥ ученайдар, Ленинскэй, Государственной бириэмийэ лауреаттара үүнүлэр.

Наука «Сибирь» диэн улуу программатан олоххо киллэрин Саха АССР 1925—1930 сыллардаагы уонна сэрин иһиннээҥи, 1941 сыллардаагы конференцията, Государственной университет уонна НА филиала аһыллылар Саха сиригэр Совнаркомун председателэ, онтон партия обкомун бастакы секретара И. Е. Винокуров аатын кытта ыкса сибээстээхтэр.

И. БАРАШКОВ,
НА Ленскэй историко-археологической экспедициятын урукку солбуйааччы начальнига,